

MEMORIA TEATRULUI

Claudia DIMIU

Ultimele zile ale lui Alexandru Davila

Ce fel de om a fost **Alexandru Davila**? Ce fire, ce caracter a avut marele animator al teatrului românesc dacă și-a putut face atâția dușmani de care nu-i păsa și pe care îi privea de sus, de foarte sus?... La Paris și-a supărat profesorii și ei l-au lăsat fără diploma de bacalaureat; la București și-a supărat o parte dintre colaboratori precum și pe unii gazetari și mulți dintre ei și-au unit forțele pentru a-l lăsa fără postul de director al Teatrului Național, fără operă, fără onoare și, până la urmă, fără viață.

A fost un ins care nu se sinchisea câtă lume indispune – cu replici șfichiuitoare, cu poziția prea înaltă în societate, cu vigoarea sa de spadasin, cu care putea pune la punct orice necuviință; a fost un cavaler mereu inspirat, inteligent, cultivat, sportiv, grațios, jovial, ferm, amabil, zeflemitor, invitat peste tot în casele lumii bune și invidiat, ba chiar detestat în afara lor; a fost un dârz, care s-a simțit în stare să facă față oricăror adversități: s-a realizat în viață, acumulând un bagaj de cunoștințe mai impresionant decât al oricărui om cu studii superioare; și-a propus să preia conducerea teatrului românesc și s-a impus ca atare; a putut deveni un important artist, un remarcabil creator și un manager teatral desăvârșit. A reușit să treacă peste (aproape) toate piedicile, a reușit să învingă chiar moartea. Din împlântarea în tâmplă a unui cuțit mare cât o baionetă, orice om ar pieri pe loc. Nu și Alexandru Davila. Când cuțitul greu de 500 de grame i-a pătruns adânc în cap, înfipt de un sclerarat, Alexandru Davila, care dormea, în loc să moară, ca orice alt om, s-a... trezit! S-a ridicat din pat și a început să tragă de cuțit pentru a și-l scoate din rană. Să lăsăm la o parte faptul că în acest fel și-a făcut el însuși un rău mai mare chiar decât cel pe care i-l produsese criminalul și să reținem doar că și-a învins moartea. Așadar, Alexandru Davila supraviețuiește unei formidabile agresiuni. După ce este operat și salvat, el a avut însă a supraviețui... supraviețuirii! Căci timp de 14 ani și jumătate a trăit fără posibilitatea vreunei mișcări fizice, dar pe deplin conștient, pe deplin apt să gândească, să-și amintească episoade din viața lui și a altora de până atunci, să-și amintească și să folosească elemente din bogata-i cultură. Ca și când o ursitoare rea i-ar fi pus la cale cea mai cumplită pedeapsă: aceea de a-și privi și constata, clipă de clipă, pierderea unei condiții fizice extraordinare, ca de *superman*, de a regreta absența forței, a agilității, a coordonării precise a mișcărilor, a gesturilor, însușiri – altădată – ale cavalerului căutat și așteptat în fiecare salon, la fiecare sărbătorire, la fiecare bal. Ce viață a mai fost cea de după atentat? Cum i-au fost ultimii 14 ani și jumătate – aproape un sfert din întreaga sa existență? Știind că fusese un bărbat înalt, puternic, ne-am închipui că ar fi trebuit să-i stea în preajmă doi oameni care să-l așeze în pat, să-l mute în fotoliu etc. Ne-am înșela. Ioan Massoff ne spune cum stăteau lucrurile. Într-una din cărțile

sale, el își descrie prima vizită la fostul director general al teatrelor. Proaspăt intrat în presă, viitorul istoric al teatrului românesc a primit însărcinarea să-i ia un interviu. Marele om de teatru nu era singur în apartament. Se aflau la el Vasile Romano, „actor la Național, specializat în roluri de servitori, feciori, lachei de casă mare” și un secretar căruia scriitorul îi dicta un text. Apoi „și-a făcut apariția un zdrahon de femeie de doi metri purtând o tăviță pe care se aflau o farfurioară cu dulceață de nuci și un pahar cu apă. Romano mi-a șoptit: E menajera, doar ea e în stare să-l ia în brațe pe stăpân, să-l spele, să-l culce” (Ioan Massoff, *Între viață și teatru. Portrete. Mărturii. Profiluri*, Editura Minerva, 1985, p. 37).

Interviurile din ultimii ani relevă că lui Davila i-a rămas întreagă mintea cu toate atributele ei: memorie, putere de judecată, concentrare asupra unor subiecte. Se știe că în acei ani a colaborat la ziare și reviste (mai mult decât înainte când mare parte din timp și-l dedica sporturilor ori petrecerilor) cu articole, amintiri, basme, scrisori; că făcea să fie dus la spectacole despre care auzea că sunt niște reușite. Cum i-a fost viața propriu-zisă când nu putea nici să scrie, colaborările realizându-le cu ajutorul unor secretare cărora le dicta vorbind cu mare dificultate și când, cu greu a putut semna două – trei scrisori? Dacă până la această etapă a vieții l-au sâcâit alții (cu acuzații care mai de care mai false), acum îl chinuie gândurile sale aruncate spre trecutul fără întoarcere. Că doar nu degeaba avea să exclame într-o scrisoare către sora lui: „Maintenant je n'ai plus rien: ni la jeunesse, ni prestige, ni argent. Quelle dégringolade! Je me console avec mes fidèles amis: la solitude et la méditation. Elles m'apprennent beaucoup de choses” („Acum nu mai am nimic: nici tinerețe, nici prestigiu, nici bani. Ce decădere! Mă consolez cu prietenele mele credincioase: singurătatea și meditația. Ele mă învață multe lucruri”).

Din păcate, există întotdeauna loc pentru mai rău. Starea sănătății avea să-i devină, la un moment dat, mai rea, încât nici organismul, cândva de oțel, nu va mai lupta ca să trăiască.

La Arhivele Naționale ale României am dat peste o scrisoare a lui Dorel Davila, fiul mai mic al dramaturgului, adresată Elenei Perticari Davila. Sora preferată a lui Alexandru a plecat în octombrie 1929 la Paris, fără a trece pe la fratele ei ca să-și ia rămas bun. S-a întâmplat ca exact în acel octombrie rănitul, părăsitul, uitatul să înceteze din viață. Dorel (mai atent cu tata decât celălalt fiu al lui Alexandru, Citta) – el s-a aflat lângă părintele său când a fost lovit, el s-a deplasat la Petrești când cu acuzația de plagiat, el s-a nimerit să fie în București când i-a venit sfârșitul – îi scrie mătzușii sale cum tatăl lui s-a stins la puțin timp după ce o rudă apropiată (Dorel însuși) a plecat de lângă el, cu puțin înainte ca alta (Pia, fratele lui Alexandru) să ajungă la el... Dorel își scrie epistola în limba franceză. O publicăm tradusă în românește. Aflăm din acest document amănunte despre ultimele trăiri ale unui important om de teatru, despre felul cum și-a îndurat condiția de pacient; fiul său îl compară cu un cal, ceea ce vrea să sugereze noblețea comportamentului în durere și în deznădejde. Calul este, pe cât știu, singurul animal care rămâne demn în suferință, care nu geme, ci semeț și neclintit, stă drept cât îl mai ține o fărâmă de putere. Până acum se știa că Alexandru Davila a avut a se lupta nu doar cu problemele de sănătate, ci și cu unele lipsuri materiale. Insatisfacțiile i-au fost, din acest punct de vedere, atât de mari, încât vedem că și pe patul de moarte mărturisește că suferă din cauza absenței unor *mici nimicuri*...

Alexandru Davila văzut de Camil Ressu

Pe lângă diagnosticele stabilite de medici când autorul lui **Vlaicu Vodă** ajunge la spital (uree în sânge, erizipel, congestie pulmonară și un sughiț care ținea de câteva zile), cititorul va observa un amănunt deosebit de impresionant: *franțuzitul* (ani și ani neprietenii l-au cicălit cu această poreclă) a rostit ultimele cuvinte în *limba română*. Ele au fost cinci. Patru exprimau grija pentru oamenii de lângă el, cel de-al cincilea, mulțumirea că ei au primit cele necesare: „*Dar voi ce mâncați?*” a întrebat el. Când i s-a spus că au ce să mănânce, a răspuns: „*Bine...*” Având a da vești despre moarte, Dorel nu se poate menține în registrul dramatic. Pe lângă părerea de rău că un om nu mai este, pe lângă ușurarea că acel om a scăpat de suferințe atroce, pe lângă demersurile pentru a-l fi salvat și apoi pentru a-l înmormânta, scrisoarea conține date despre viața care-și continuă cursul: Dorel și soția sa se pregătesc să plece la un nou serviciu al lui la Constantinopol, Ioana, fiica (adoptivă) a Elenei Perticari Davila a născut o fetiță...

Este uimitor cât de mult seamănă scrisoarea lui Dorel cu o scrisoare a tatălui său, trimisă din Paris în 1879. Atunci el povestea cum a zăcut și cum a murit doctorul Mathieu, prieten al tatălui lui Alexandru, generalul doctor Carol Davila. Nu numai că și într-una și în cealaltă dintre scrisori este vorba despre suferință și moarte, despre erizipel, și slăbiciune etc., dar ambii corespondenți descriu cu talent, cu siguranța stăpânirii cuvântului stări, manifestări, situații. Dacă avem în vedere că, la datele respective, cel dintâi avea doar 17 ani, iar, peste decenii, fiul său 29, ne dăm seama de harul lui Alexandru – încă de foarte tânăr – pentru scris.

București, 28 octombrie 1929

Dragă tanti Elena,

S-a și scurs o săptămână de când bietul Papa e sub țărână și eu n-am avut încă timp să-ți scriu – sunt prins peste măsură cu împachetatul și cu expedierea mobilelor la Constantinopol, unde mă instalez pentru o vreme.

Am primit scrisoarea ta de acum trei zile și înțeleg că dorești să ai detalii. Iată-le.

Ajuns vineri 18 octombrie la București pentru a mă ocupa de mutare, soția mea îmi spune chiar din gară că Papa e grav bolnav. Merg imediat la el și-l găsesc într-o stare jalnică.

Un oribil sughiț făcea ca vorbirea să-i fie și mai dificilă decât de obicei. Aflu de la alții că avea uree în sânge, că i s-au pus sonde pentru a face să i se evacueze vezica, că – în pofida bolii – în ajun mâncase mititei și salată cu oțet, că refuzase să meargă la sanatoriu etc.

Încerc să-l conving că starea lui e mai gravă decât i se pare lui, că are nevoie de îngrijiri pe care bătrâna Frosa nu era în stare să i le dea – inutil; îmi răspunde că știe și că asta e tot ce îi trebuie. În disperare de cauză, îl întreb dacă ar consimți să se lase consultat de Buzică Danielopol și acceptă.

Autoritatea acestuia îl lămurește să se lase dus la Spitalul Militar, a cărui direcție – generalul Butoianu – se oferă să-l îngrijească pe fiul generalului Davila.

În aceeași zi o mașină a Salvării îl transportă acolo, doctorii militari se bulucesc în jurul lui, generalul Iliescu (soțul Dinei Zorileanu), colonelul Cristian, colonelul Mihăescu (șeful Pavilionului Domnița Ileana) și mulți alții mai tineri fac tot posibilul.

Se încearcă sondarea, dar sondele se opresc în prostată, până ce, în fine, un firicel reușește să ajungă la vezică.

Dar o plagă roșie pe care o avea pe coapsa stângă în jurul unei răni cauzate de eroziunea fotoliului progresa în două sensuri: de unde, la sosirea mea era mare abia cât mâna mea în jurul articulației coxo-femorale, a doua zi progresase până aproape de genunchi. Erizipel. Ce este mai rău e că nu poate fi tratat din cauza uremiei. În plus, are și o congestie la baza plămânului drept. Temperatura: 40,1, puls:132, sughit... nu se poate spera decât într-un miracol care, evident, nu se produce.

A doua zi, sâmbătă, 19 octombrie, temperatura e de 39,7, sughitul persistă, plaga roșie s-a întins până la gleznă. Am impresia că nu era conștient decât pe momente, n-a mai spus decât câteva cuvinte dintre care ultimele par să fi fost spre orele 11, când a venit Frosa: «Dar voi ce mâncați?» Îl liniștesc spunându-i că am avut grijă să le dau tot ce e necesar, iar el zice «bine» și-mi surâde trist, privind-mă cu ochiul stâng deja puțin sticlos.

După-amiază nicio schimbare... Nu mai zice nimic, sughite și pare că-i e greu să respire, neputând să expectoreze pentru că e culcat pe spate. Cu sora de la Lili Fălcoianu și cu Frosa, îl ridicăm și îi spun să tușească – nicio reacție, pare a nici nu mă fi auzit.

Îi întreb pe medicii care vorbesc despre un posibil miracol, dar nu îndrăznesc să se pronunțe asupra duratei bolii. Unul din ei crede că sfârșitul ar putea surveni într-o zi, două.

L-am părăsit către ora 5 și nu l-am mai văzut în viață. Eram la cină la Club când mi s-a telefonat de la Spital și mi s-a spus că sfârșise cu viața și cu suferința – la 4 și jumătate.

Nene Pia și Babila sosiseră la Spital zece minute după aceea!

Nu știu ce să zic, dacă a suferit ori nu. Se lăsa ciocănit și torturat fără ezitare, fără vreo crispă a figurii, fără un sunet de chin ori de suferință. Era ca un cal care nu-și manifestă durerea prin sunete, care îngăduie totul simplu și în care poate doar privirea adâncă vorbește în tăcere. În prima zi, vineri, l-am întrebat dacă suferea, dacă îl dureau. Mi-a răspuns: «Da, sufăr mult, dar nu de durere fizică (cu o strâmbătură care părea să spună că nu-i pasă), ci de toate micile nimicuri care-mi lipsesc». Avea aerul de a fi insensibil la durere. Acum cel puțin suntem siguri că a terminat cu suferința.

Inițial am vrut să-l incinerăm pentru a-i plasa urna cu cenușa la Mormântul de la Cotroceni. Dar preoții au refuzat să officieze și multă lume a țipat aflând că vrem să comitem un asemenea «sacrilegiu». Atunci am decis să-l înmormântăm, chit că peste vreo zece ani o să-i exhumăm osemintele pentru a le duce la Mormânt.

Pentru moment se odihnește la Cimitirul Militar Bellu, unde vom pune o lespede pe care arhitectul Crețoiu va scrie, cu alfabetul desenat de Papa. Este un omagiu adus memoriei sale, căci dacă nu s-a tipărit nimic cu acest alfabet, el va servi măcar pentru piatra sa tombală.

Ministerul Cultelor a aprobat ca Teatrul Național să dea 50.000 lei pentru înmormântare. Am încasat suma, am cheltuit peste 30.000 pentru înmormântare și-i voi da 20.000 lui Pia care, cu Babila, se însărcinează cu piatra tombală.

Iată cum se sfârșește o viață atât de ardentă și de zbuciumată.

L-am dat mamei care rămâne aici toate hârtiile, fotografiile, documentele. Ea le ține la dispoziția ta și i-am dat și fotografiile Mormântului de la Cotroceni (sunt două), una doar cu Mormântul și a doua cu bunicul și cu niște eleve de la Azil.

Joi, Zoica și cu mine plecăm la Constantinopol, unde Ford a instalat o fabrică. Sunt bine văzut și am perspectiva de a avea o situație importantă și mai bine remunerată. Luăm cu noi tot ce trebuie pentru a mobila un mic apartament drăguț și ieftin, pe care l-am găsit cu o magnifică vedere spre Bosfor. Sper să fim liniștiți acolo pentru un timp.

Am aflat despre nașterea micuței lui Matei și a Ioanei și le doresc din inimă ca această nouă viață adăugată la a lor să nu le aducă decât bucurie și fericire – și ție la fel.

Scrie-mi despre ei și despre sănătatea ta la adresa «Appartements Excelsior, Gümüş Souyou, Constantinople»

M-am văzut cu colonelul Condeescu care mi-a vorbit de munca voastră despre bunicul și care a scris un frumos articol despre tata, pe care mama îl păstrează pentru tine cu tot ce a apărut cu ocazia morții lui.

Nu știu dacă o să primești scrisoarea asta cât mai ești în Paris, căci mi se spune că te întorci la 1 noiembrie. O trimit la noroc.

Te sărut cu drag,

Dorel

(Arhivele Naționale ale României, fond Davila-familial, dosar 15).